

Ana J. Makišova
Filozofski fakultet Novi Sad
makisova.anna@gmail.com

UDC 811.162.4(497.113)'373.45
originalni naučni rad

SLOVÁ CUDZIEHO PÔVODU V ÚSTNYCH JAZYKOVÝCH PREJAVOCH VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV¹

ABSTRAKT: V práci sa zameriavame na výskum cudzích slov v hovorených prejavoch. Každý jazyk obohacuje slovnú zásobu nielen utváraním nových slov, ale aj preberaním slov z cudzích jazykov. Zo spoločného grécko-latinského fondu sa slovenský jazyk stáročia obohacoval. Rovnako tak aj francúzske slová sa dostali do našej slovnej zásoby a v súčasnosti je to angličtina, k čomu prispievajú aj moderné komunikačné technológie. Používanie slov cudzieho pôvodu v prvom rade závisí od vzdelanostnej úrovne komunikujúceho. Vo výskume sme zistili, že lexémy často nadobúdajú srbskú podobu ako kontaktového jazyka. Rovnako tak badať aj vplyv nárečia, predovšetkým stredoslovenského typu. V niektorých prípadoch sme zaznamenali vo výslovnosti odklon od spisovnej normy.

Kľúčové slová: latinské, grécke slová, slovenský jazyk, srbský jazyk.

Predmetom nášho výskumu sú slová cudzieho pôvodu, ktoré sme zaznamenali v hovorených jazykových prejavoch. Materiál je zaznamenaný na rôznych zasadnutiach, posedeniach, prednáškach a prostredie, v ktorom bol výskum uskutočnený, bola osada Hložany. Treba zdôrazniť, že väčšina obyvateľstva je slovenskej národnosti a komunikácia prebieha po slovensky. Obyvatelia Hložian sa zaoberajú poľnohospodárstvom, alebo sú zamestnaní v susedných osadách v Petrovci a v Čelareve. Niektorí obyvatelia za prácou cestujú do Nového Sadu alebo do Báčskej Palanky a tak sa priamo dostávajú do kontaktu so srbským jazykom, čo podstatne vplýva na ich vyjadrovanie.

Slovenčina rovnako tak, ako aj každý iný jazyk, obohacuje slovnú zásobu nielen utváraním nových slov, ale aj preberaním slov z cudzích jazykov. V poslednom období badať výraznú tendenciu používania slov cudzieho pôvodu nielen v odborných textoch, ale aj v každodennej komunikácii, pri bežnom dorozumievaní. Na túto skutočnosť vplývajú rozličné činitele. Dominantná je vzdelanostná úroveň komunikujúcich, ale aj prostriedky masovej komunikácie.

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu Slovenský jazyk, literatúra a kultúra vo Vojvodine v diachrónej perspektíve, synchrónnych priesekoch z hľadiska kontextuálnej stratifikácie (114–451–1981/2011–02), ktorý financuje Sekretariát pre vedu a technologický rozvoj.

„Cudzí výraz je dobrý vtedy, keď je funkčný, potrebný, vhodný, keď sa naplno môže včleniť do materinského jazyka a keď v ňom neexistuje ekvivalentná domáca lexéma. V iných prípadoch cudzí výraz sa používa vtedy, keď ho jednotlivci používajú, aby prejavili seba, čiže v prestížnej funkcii. Myslia si, že na ten spôsob nadobúdajú na dôležitosti, sú informovanejší o danej realite a tak výraznejšie seba prezentujú a zapôsobia na spolubesedujúcich” (Makišová 2008: 58)

Pre naše vojvodinské prostredie je charakteristické to, že tunajší Slováci veľmi často používajú slovo cudzieho pôvodu pod vplyvom srbského jazyka. Vo výskume sme zistili, že cudzie slovo má často srbskú podobu, prispôbuje sa zákonitostiam srbského jazyka. Ide o vplyv srbského jazyka ako kontaktového, s ktorým sa vojvodinskí Slováci každodenne dostávajú do kontaktu. Sú bilingvistami, lebo sa musia prispôbiť podmienkam, v akých žijú. Veľmi často sa dostávajú do situácie, keď musia rozlíšiť čo patrí do slovenského a čo do srbského jazyka. Nie vždy sa im to úspešne darí.

Z celkového počtu cudzích slov, ktoré sme zaznamenali, väčšinu tvoria slová latinského a gréckeho pôvodu. Zaznamenali sme i niekoľko slov francúzskeho, anglického, nemeckého a talianskeho pôvodu. Preberanie nových slov nie je jav negatívny, lebo je to proces, ktorý zasahuje všetky jazyky sveta.

Rozvoj vedy a techniky si vyžaduje neustále vytvárať nové slová, termíny. Podiel slov cudzieho pôvodu v súčasnej slovnej zásobe sa neustále zvyšuje. Zvyšuje sa frekvencia prevzatých slov nielen v odbornom a publicistickom štýle, ale aj v bežnom hovorenom jazyku.

„Slová cudzieho pôvodu predstavujú z hľadiska jazyka, do ktorého sa preberajú, tiež „nové” slová podobne ako slová, ktoré vznikli istým derivačným postupom zo starších slov. Základný typ predstavuje priame preberanie z jedného jazyka do druhého. V niektorých prípadoch sa však lexikálna jednotka dostáva do preberajúceho jazyka nie priamo, ale cez sprostredkujúci jazyk. Takto sa napr. dostali do slovenčiny početné slová z latinčiny cez nemčinu, z gréčtiny cez latinčinu a nemčinu, z rozličných iných jazykov, najmä exotických, cez angličtinu, francúzštinu, španielčinu, portugalčinu a pod” (Horecký et al. 1989: 274)

Keď určité slovo preberáme z cudzieho jazyka ono sa na určitý spôsob adaptuje v domácej lexike. Ide o hláskoslovnú adaptáciu. S tým súvisí pravopisná úprava prevzatého slova. Keď ide o hláskoslovnú adaptáciu, cudzie hlásky sa nahrádzajú zvukovo najbližšími domácimi hláskami. Čo sa týka pravopisu, tu platí zásada písať slovo cudzieho pôvodu domácim pravopisom, ale aj napriek tomu, niekedy sa zachováva pôvodný pravopis. Z morfológického hľadiska slová cudzieho pôvodu vo väčšine prípadov ohýbame podľa domácich skloňovacích vzoroch. Sem patria tie lexémy, ktoré sa už bežne používajú v jazyku a už ich ani nepovažujeme za cudzie. Iba niektoré slová cudzieho pôvodu zostávajú nesklonné. Jozef Místrič v Štylistike uvádza takto:

„V spontánných hovorených prejavoch, a teda v konverzačných textoch sú len tie prevzaté slová, ktoré získali slovenskú podobu, – alebo ináč: preto sa formou asi-

milovali, že sa používajú v spontánných konverzačných textoch. Ich výskyt je minimálny” (Mistrík 1985:91) Na uvedenú konštatáciu môžeme nasledovne pripomenúť: keď ide o hovorený jazykový prejav z nejakej oblasti, odboru, keď prednáša odborník, výskyt slov cudzieho pôvodu je veľký (v konkrétnom prípade sme mali prednášku z oblasti lekárstva, prednášal lekár, preto aj prevažnú časť slov cudzieho pôvodu tvorili slová latinského a gréckeho pôvodu, kým v súčasnosti nové slová prichádzajú hlavne z angličtiny). V opačnom prípade, keď je hovoriaci s nižším stupňom vzdelania, výskyt prevzatých slov je minimálny (uvedenú konštatáciu potvrdil náš výskum).

Poukážeme na konkrétne slová cudzieho pôvodu, ktoré sme zaznamenali v ústnych jazykových prejavoch (syntaktickú rovinu tentoraz nebudeme analyzovať).

Značnú skupinu cudzích podstatných mien tvoria slová gréckeho a latinského pôvodu zakončené na -us, -os, -es, napr. *cyklus, metabolizmus, organizmus, urbanizmus*. V slovenčine a v srbčine je zhoda v rode, sú to podstatné mená mužského rodu. Keď ide o používanie v bežnej hovorenej reči problém nastáva pri skloňovaní. V spisovnej slovenčine v nepriamych pádoch prípona -us sa odsúva. Vo výskume sme zaznamenali odklon od spisovnej podoby: *poruchy hormonálneho cykusu, ...ako čo ženy majú pred menštruálnym cyklusom*. Badať vplyv srbského jazyka, koncové -us zostáva aj v nepriamych pádoch. Odklon od spisovnej normy nie je stopercentný, zaznamenali sme aj náležité tvary, keď hovoriaci vo svojom výklade použil spisovnú podobu: *...či boli poruchy v hormonálnom cykle, lebo tie ženy...* Keď ide o iné podstatné mená z tejto skupiny nezaznamenali sme odklon od spisovnej podoby, napr.: *Teplejší je preto, že metabolizmus, teda látková výmena...*; *...organizmus svojou imunitou sa bráni*. Vymenované podstatné mená sa ohýbajú podľa vzoru dub. Pri podstatných menách, ktoré sa končia v slovenčine na -us ako napr. *urbanizmus, humanizmus, socializmus, realizmus, organizmus*, vo výskume sme zaznamenali vplyv srbského jazyka, komunikujúci vo svojom výklade použil takéto spojenie: *Tie prostriedky sa vyčleňovali za urbanizam*. Podľa vzoru dub sa budú skloňovať aj podstatné mená: aparát: *...pravdepodobne dostaneme ten aparát, neviem kedy...*; efekt, element: *...vyťahujú sa zodpovedajúce elementy...*; faktor: *Povedal by o štvrom faktore, ktorý pravdepodobne je...*; hormón: *...podávajú sa mužskie polnie hormóny...*; inštitút: *Adekvátne liečenie sa robí zvlášť v ústavách, inštitútách, ktoré sú pre to povolené*. (V uvedenom doklade v lokáli množného čísla badať vplyv nárečia, hovoriaci vo svojom výklade použil koncovku -ách namiesto spisovnej -och. Nastáva aj porušovanie rytmického zákona.); karcinom: *...aj muži ochorievajú od karcinomu prsníka*. komponent: *Pravdepodobne je tu rodinná komponenta v otázky; je to dôležitá komponenta; od tej komponenty závisí; rodinná komponenta...* (v uvedených dokladoch podstatné meno zmenilo rod pod vplyvom srbčiny, lebo v srbčine je to podstatné meno ženského rodu, kým v slovenčine je to podstatné meno mužského rodu); kongres: *Pred pol rokom na onkologickom kongresi...* (v uvedenom prípade bolo potrebné použiť koncovku -e); moment: *Ja by si prosil moment jeden*; paradox: *Zamyslite teraz paradox...*; problém: *...majú zodpovedajúce problémy... ; ...budú ďaleko spoznatejší*

s problémami ktoré sa dejú v osade; región: *V rozdielnych regiónách sa ľudia rozdielne stravujú.* To čo je typické pre všetky podstatné mená mužského rodu v ústnych jazykových prejavoch, aj tu sa naplno prejavilo: v lokáli množného čísla nárečová podoba s koncovým -ách namiesto spisovnej podoby -och. V ústnej podobe porušuje sa aj pravidlo o rytmickom krátení; segment: *...alebo bolesti v danom segmente prsníka...*; symptón: *Ktoré sú klinicky variujúce symptómy.*; tumor, ultrazvuk: *Ďalšie vyšetrenie je ultrazvuk. vírus ...že jestvuje zodpovedajúci vírus, ktorý napadne.* Ešte dve podstatné mená mužského rodu sme zaznamenali, ktoré majú rozdielny pôvod od predchádzajúcich a to: *terén*, francúzskeho pôvodu: *Tak kolegovia, ktorí robia na tom teréne...* a *pamflet*, anglického pôvodu, ale z vlastného mena, napr.: *...žeby tam neboli politické pamflety.* (pri prídavnom mene vplyv nárečia).

Ďalšiu počtom chudobnejšiu skupinu tvoria podstatné mená mužského rodu typu: *doktor, chirurg, pacient, sekretár.* Sú tiež mená latinského a gréckeho pôvodu a budú sa ohýbať ako životné podstatné mená mužského rodu podľa vzoru chlap, napr.: *...za sekretára navrhujem...; ...doktor musí vyšetriť; ...špecialista pre vnútorné choroby, chirurg.*

Príponou -ista utvorené sú pomenovania *aktivista, folklorista, špecialista.* V srbčine tieto podstatné mená majú zakončenie -ist/-ista. Zaraďujeme ich ku skloňovaciemu vzoru hrdina: *...aby to robili špecialisti pre vnútorné choroby. Folkloristi vystúpili na tohtoročnom festivale.* Pri odvodzovaní pred príponou -ista sa samohláska -ó-skracuje: *folkór-foklorista, telefón - telefonista.* Podľa uvedeného skloňovacieho vzoru sa bude ohýbať aj podstatné meno *kolega*: *Tak kolegovia, ktorí robia na tom teréne.*

Cudzie podstatné mená zakončené na -ia sú ženského rodu a ohýbajú sa podľa vzoru ulica. V ústnych jazykových prejavoch zaznamenali sme nasledujúce: *amputácia, anestézia, biopsia, cirkulácia, definícia, delegácia, demisia, diskusia, emancipácia, funkcia, gynekológia, injekcia, informácia, komasácia, komisia, komplikácia, lokalizácia, menštruácia, manifestácia, operácia, organizácia, predispozícia, reakcia, rehabilitácia, rektoskopia, sekrécia, situácia, sekcia, teória, terapia, termografia, termovízia, terapia, televízia, reakcia, disproporcia, inflácia, konštrukcia, komisia, fotografia.* Z uvedeného vyplýva, že ide o bohatú skupinu slov prevažne latinského a gréckeho pôvodu. V srbčine tieto podstatné mená sa končia na -ija: *anestezija, cirkulacija, definicija...* tak isto sú ženského rodu a preto v pozorovaných prejavoch sme nezaznamenali odchýlky od spisovnej podoby, napr.: *Načim rozlišovať sekréciu, obyčajnú sekréciu mlieka; Robí sa tzv. punkcia, teda ihlou sa schádza do nádoru... Počíta sa s tou zmenou, že už keď máme isté delegácie, teda tú jednu delegáciu, ne-načim nám ak je späťe vzdelávanie, štipendovanie žiakov, študentov., ...teda nádorová bunka má normálnu funkciu., ...najčastejšia lokalizácia karcinomu, teda nádorového ochorenia u žien je..., Tak tá delegácia fungovala ako fungovala. Ďalšia terapia je hormonálna terapia; ...teda aby bola cirkulácia normálna.*

Ďalšiu skupinu všeobecných podstatných mien tvoria slová zakončené v srbčine na -ija a sú ženského rodu: *decenija, gimnazija, stipendija, studija.* Podobne aj

opservatorija, teritorija, laboratorija. Niektoré z nich môžu mať aj tvar mužského rodu: *opservatorij, laboratorij, kriterij*. V slovenčine vymenované podstatné mená sa končia na -um, sú stredného rodu a patria k flektívnemu vzoru mesto. Koncové -um sa zachováva jedine v nominatíve a akuzatíve jednotného čísla, kým v ostatných pádoch sa odsúva: *decénium, gymnázium, štípendium, teritórium, laboratórium*. Rovnako ako aj v predchádzajúcich príkladoch, aj tu nastáva interferencia na lexikálnej rovine v hovorených jazykových prejavoch. Srbský tvar sa vyskytuje v prejavoch realizovaných po slovensky: *V škole máme vybavenú laboratóriu*.

Podobná situácia je aj keď ide o podstatné meno *štádium*: *Je to klinicky prvý štádium keď je aj prežitie... Ten štádium 6–8 rokov nie je pre ženu dôležitý ako čo je štádium nasledovný. Preto lebo v tom štádiu...* V slovenčine je to podstatné meno stredného rodu (koncové -um sa zachováva jedine v nominatíve a akuzatíve jednotného čísla). V srbčine je to podstatné meno mužského rodu *stadijum*, alebo môže mať aj podobu *stadij*. Tak v uvedených spojeniach: *v prvom klinickom štádiu ochorenia; v tom štádiu nie sú zaznamenané komplikácie*; náležitá podoba znie v štádiu. Komunikujúci majú v súčasnosti pri používaní slov zakončených na -um isté ťažkosti. Zaraďujú ich medzi maskulína, pri ktorých je spoluhláskové zakončenie najčastejšie, napr. *ten štádium*, alebo si ich adaptujú do domácej podoby, napr. *tá gymnázia*. Treba si uvedomiť, že slová zakončené na -um, ktoré sú cudzieho pôvodu a pri ktorých toto zakončenie ako pádová prípona pri ohýbaní sa odsúva, sú stredného rodu, hoci majú spoluhláskové zakončenie. Podobne sa v jazyku správajú aj podstatné mená *rádio, percento, saldo*. V spisovnej slovenčine sú to podstatné mená stredného rodu a v srbčine sú mužského rodu. Stretávame sa s nenáležitým používaním týchto podstatných mien pod vplyvom srbčiny u vojvodinských Slovákov: *Je to veľký percent, keďže vieme, že druhé lokalizácie nádorových ochorení sú menej*.

Podstatné mená hlavne latinského a gréckeho pôvodu typu *aktivita, aktivistka, atmosféra, diagnostika, imunita, makrobiotika, metóda, metastáza, pacientka, perióda, problematika, polyklinika, téma* sú ženského rodu a ohýbajú sa v spisovnej slovenčine podľa vzoru žena. Keď porovnáme spisovný jazyk a nárečie najčastejšie nedopatrenia sú v genitíve a v lokáli jednotného čísla a v nominatíve množného čísla, napr.: *Taktiež by som privítala aj aktivistke z Báčskeho Petrovca. ...tak pravdepodobne je aj pokrok v diagnostiky..., ...najdôležitejšie ohnivo v diagnostiky karcinomu je..., Niečo by som povedal o makrobiotiky. Posledne robí na polykliniky*. Ide o vplyv nárečia stredoslovenského typu, ale rovnako tieto podstatné mená v srbčine majú zakončenie na -i, takže sa nevyučuje ani vplyv srbského jazyka, ktorý je príznačný hlavne pre príslušníkov mladšej generácie. Vplyv nárečia badať aj v spojení: *Od pacientkov sme sa dozvedeli...* namiesto spisovnej podoby s vkladnou samohláskou -o- pacientok. Uvedieme ešte niekoľko dokladov: *Najdôležitejšia je tá teplá rodinná atmosféra. Druhý bod by bol predvolebné aktivity. Najnovšia metóda bude vo farbách. ...ženy, ktoré už majú metastázy v kostiach...; ...s tou problematikou budú potom informovať...; Téma, na ktorú sme vás poprosili aby ste nám rozprávali...*

V ústnych prejavoch pri podstatných menách ženského rodu nastáva odklon od spisovnej normy aj v datíve a lokáli množného čísla, keď sa naruša pravidlo o rytmickom krátení druhej dĺžky: *Hovorili sme o rôznych metastázach..., Lekár dáva pacientkám lieky.* Znovu ide o vplyv nárečia. Do tejto skupiny sme zaradili aj podstatné meno perióda: *Ženy prežijú istý period po operácii.* Podstatné meno je použité pod vplyvom srbčiny, nastala zmena v rode. Náležitá podoba znie ako sme už uviedli perióda.

Zmienime sa o podstatnom mene *medecína*, ktoré bolo frekventované v našom výskume. Toto substantívum má pôvod v latinčine. V šesťzväzkovom Slovníku slovenského jazyka (s. 119) a v Krátkom slovníku slovenského jazyka (s. 195) je označené ako hovorové slovo s významom liek. Taký istý výklad nájdeme aj v Slovníku cudzích slov M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej (s. 555). Vo všetkých troch spomenutých slovníkoch nájdeme aj termín *medicína*, tak isto latinského pôvodu s významom lekárska veda, lekárstvo. Keď ide o používanie týchto lexém v našom prostredí môžeme konštatovať, že sú frekventované: *medicínska fakulta, ...chodí do strednej medicínskej školy, skončil medicínsku školu.* V spisovnej slovenčine sa používa pomenovanie lekárska fakulta, lebo aj osoba, ktorá zakončila túto fakultu je lekár. Pre pomenovanie osoby ženského rodu máme termín lekárka. Keď ide o spojenie *stredná medicínska škola* tu nepoužívame prídavné meno lekárska, ale zdravotnícka, teda: *chodí do strednej zdravotníckej školy.* Prídavné meno zdravotnícky použijeme vtedy, keď chceme označiť niečo, čo súvisí so zdravotníctvom: *zdravotnícky personál, zdravotnícke stredisko.* Výnimku tvorí spojenie *zdravotná sestra*, ktorým označujeme pracovníčku v zdravotníctve, ktorá má stredné odborné vzdelanie. U nás, vo vojvodinskom prostredí bežne sa používa spojenie *medicínska sestrička.* Ide o prídavné meno *zdravotný* a má význam týkajúci sa zdravia. Taká je aj *zdravotná dovolenka, zdravotná prehliadka.* Aj v predchádzajúcich uvedených príkladoch cítiť vplyv srbčiny.

Podstatné meno *šansa* má pôvod vo francúzštine a v Slovníku cudzích slov a tak isto aj v Slovníku slovenského jazyka IV (s. 393) označené je ako hovorové slovo. Zaznamenali sme tieto doklady: *...má 50 percent väčšiu šansu, nie je to šansa, radšej by jej nebolo..., skrze hormonálnych porúch majú viacej šansi, že ochorejú na prsník..* Tvar *šansa* prenikol do uvedených prejavov zo srbčiny a hovoriaci si vo svojom výklade ani neuvedomuje, že je to srbská lexéma. Ešte by som spomenula ojedinelé slová, ktoré nie sú zaradené ani do jednej spomínanej skupiny. Sú to podstatné mená *amandman* a *briket*, ktoré v hovorenej podobe majú srbský tvar. Náležitá spisovná podoba znie *amendement* a *briketa*.

Ako osobitnú skupinu slov vyčlenili sme prídavné mená. Jednu skupinu tvoria tie, ktoré sa končia na *-ný/-ny* (ide o uplatnenie rytmického zákona): *aktívny, agilný, centrálny, hormonálny, infekčný, konkrétny, kvalitný, maligny, maximálny, minimálny, menštruačný, penzijný, rutinovaný, sociálny.* Vymenované lexémy v srbčine sa končia zväčša na *-an/-ni*. V uvedenej skupine prídavných mien (okrem *agilný, infekčný, kvalitný, menštruačný, penzijný* a *rutinovaný*) koncové *-ný* sa kráti, lebo

ide o uplatňovanie pravidla o rytmickom krátení druhej dĺžky. V slovách s dĺžkou v základe sa podľa pravidla o rytmickom krátení ustálila v koncovej slabike krátka samohláska. Všetky tieto prídavné mená sa budú skloňovať ako aj domáce podľa vzoru pekný, napr.: *Ďalšia terapia je hormonálna terapia...; Rakovina nie je infekčivná a nemôže sa prenášať na nijaký spôsob.* (prídavné meno *infekčivná* použité je pod vplyvom srbského jazyka a v spisovnej slovenčine uvedené prídavné meno znie infekčná). *Delegát bol aktívny v predošlom mandáte. V našom hospodárstve načíme taký agilný, čo nové programy bude... Tá sociálna rehabilitácia musí súčasne...* Vo vete: *Tretí bod je penzijné poistenie.* tvar penzijné je len poslovenčený srbský výraz, prídavné meno nadobudlo kvantitu a na ten spôsob iba navonok sa správa ako slovenské slovo. Tvar penzijné v spisovnej slovenčine treba vystriedať tvarom penzijné.

Osobitnú skupinu tvoria prídavné mená cudzieho pôvodu zakončené na -cký: *biologický, diagnostický, fantastický, gynekologický, chirurgický, klinický, onkologický, psychologický.* Sú to prídavné mená latinského pôvodu a v srbsčine sa končia na -ki alebo -an: *To je najdôležitejší predoperačný diagnostický postup. Doplnok chirurgického tretmánu je ožarovanie.* Odklon od spisovnej podoby v uvedených vetách neexistuje. Ale už v nasledujúcich vetách badať nárečový vplyv: *Znamená, my niakima diagnostickima metodami nemôžeme vedieť, že... Fantastické výsledky sa dosahujú v tej oblasti.* Ešte sme zaznamenali dve prídavné mená, ktoré sa končia na -ový: *ultrazvukový a vírusový: Posledne sa najviac o nej hovorí, je to vírusová teória. Ultrazvukovou diagnostikou môžeme diagnostikovať kamienky...* V tejto poslednej vete došlo k interferencii na lexikálnej rovine, keď hovoriaci použil výraz pod vplyvom srbsčiny *ultrazvuková* namiesto *ultrazvukový*.

Ďalšiu veľkú skupinu slov v srbsčine tvoria slovesá zakončené na -irati. Sú to prevažne slová latinského a gréckeho pôvodu, napr.: *amputirati, analizirati, interpretirati, kandidirati, kontrolirati, kritizirati, organizirati, varirati...* V uvedenej podobe ich používa aj veľká časť vojvodinských Slovákov. Pravda, ide tu o nenáležité použitie a zodpovedajúce ekvivalenty v spisovnej slovenčine majú príponu -ovať: *amputovať, analyzovať, interpretovať, kandidovať, kontrolovať, kritizovať, organizovať, variovať: ...a o štvrtej budeme diskutovať trochu. Evidentujeme kandidátov a z tých potom utvrdíme kandidátov. Aj eliminujú limfatické uzliny.* Okrem toho, že sme zaznamenali srbskú podobu, tunajší Slováci používajú aj nárečové tvary zakončené na -uvať: *diagnostikovať, kritizovať... Ak už máme nádor evidentovaný...; môžeme evidentovať kandidátov. Keď by sme čítali všetky zápisnice zo zasadnutí, v každom sme diskutovali, kritizovali...*

Francúzskeho pôvodu je sloveso *fixovať: ...ono poľahuje kožu, fiksira kožu.* Znovu sa stretávame s nenáležitým použitím daného slovesa, použité je pod vplyvom srbsčiny, lebo v srbsčine neurčitok znie *fiksirati* a v slovenskom jazyku ho poznáme ako *fixovať*.

Do osobitej skupiny slov sme zaradili príslovky. V uvedenom výskume zaznamenali sme nasledujúce: *adekvátne, fakticky, klinicky, teoreticky, rutinovane.* Sú

to cudzie mená latinského a gréckeho pôvodu, iba posledá príslovka je francúzskeho pôvodu: *Že adekvátne liečiť mož, lebo poslednie roky sa adekvátne liečenie robí; ...za čo mám fakticky dvíhať ruku. Ktoré sú klinicky variujúce symptómy. ...že by sa mohla teoreticky dostať. Aby sa ožarovanie nerobilo rutinsky, ale len vybrané prípady.* V tejto poslednej vete došlo k interferencii na lexikálnej rovine, keď hovoriaci jednoducho výraz prebral zo srbčiny a vsunul ho do slovenskej vety. Uvedený výraz správne znie rutinovane.

Na čo ešte treba upozorniť, keď ide o slová cudzieho pôvodu. V našom výskume sme si všimli, že vo väčšine prípadov keď po mäkkkej spoluhláske nasleduje samohláska *e* alebo *i* nastáva zmäkčovanie. Znamená, pre vojvodinské prostredie je charakteristická mäkká výslovnosť cudzích lexém, kým v spisovnej slovenčine je žiaduca tvrdá výslovnosť. Zmäkčovanie sme zaznamenali v týchto prípadoch: *lokalizovaná, komplikácie, problematika, analyzovať, kolega, problém, deľegát...*

Preberaním slov z iných jazykov sa obohacuje slovná zásoba spisovnej slovenčiny. Najbohatším zdrojom sú klasické jazyky gréčtina a latinčina, ale aj v súčasnosti tento proces pokračuje. Ako sme už povedali, preberajú sa hotové slová, pričom pri nich nastávajú isté výslovnostné, pravopisné a tvaroslovné adaptácie. Niekedy môžeme pozorovať rozšírenie alebo zúženie významu. O čo tu vlastne ide. Pravdaže ide tu o spisovnú podobu jazyka. O tom sa podrobnejšie zmieňuje E. Rísová v štúdií Sémantické posuny prevzatých slov. Tak hovorí aj o rozšírení významu v našom kontexte už spomínaného slova analýza: “Analýza má oproti gréckemu analysis (rozlučovanie, rozpájanie) rozšírený význam, analýzou sa dnes pomenúva aj metóda výskumu vlastností nejakého predmetu či javu”. (Rísová 1989: 239). Ďalej sme spomínali slovo klinika. Tu pomenovanie posteľ, lôžko sa prenieslo na celok. Tak isto aj pri spomínanom slove segment. Vyskytlo sa v oblasti zdravotníctva. No ale stretáme sa s ním aj v matematickej terminológii, v strojárstve, v stavebníctve, v botanike, biológii, v lingvistike. Základný význam tohto slova je odsek, výsek, časť a význam v každej oblasti je v niečom špecifický.

V našom príspevku sme sa pokúsili poukázať na používanie cudzích slov v ústnych jazykových prejavoch. Naznačili sme prípady, keď nastávajú zmeny gramatických kategórií, t.j. zmeny v rode alebo v páde. Táto zmena nastáva v priebehu používania cudzieho slova. Znamená, cudzie slová majú v našom prostredí iné morfológické charakteristiky, ide tu o zakončenie *period - perióda, penzijské - penzijné, ultrazvučná - ultrazvuková*. Dominantný je vplyv srbského jazyka na spôsob použitia slova. Vojvodinskí Slováci často používajú slovo cudzieho pôvodu v tvare typickom pre srbčinu. V niektorých zase príkladoch sme sa presvedčili, že na vyjadrovanie vplýva aj nárečie stredoslovenského typu.

Prevzaté slová, ktoré sa preberajú do určitého jazyka, môžu sa preberať prostredníctvom viacerých jazykov, raz cez jeden jazyk, druhý raz cez dva rozdielne (ale príbuzné jazyka), na druhej strane preberajú sa nie vcelku, s celou významovou štruktúrou, ktorú majú v pôvodnom alebo sprostredkujúcom jazyku, ale vyberajú sa

iba niektoré lexie (významy). Prevzaté slovo môže byť základom na ďalšie odvodzovanie. Odvodzujú sa predovšetkým prídavné mená, slovesá...

Žijeme v období vedecko-technickej revolúcie. Na druhej strane stále viac medzinárodných slov sa používa v tlači, rozhlase a televízii, na školeniach, konferenciách i v každodennom živote. A medzinárodné slová sú, ako vieme, prevažne latinského a gréckeho pôvodu.

V slovnom fonde spisovnej slovenčiny rozlišujeme skupinu slov prevzatých z iných jazykov. Sú to slová, ktoré sa vyskytujú súčasne vo viacerých, typologicky nepríbuzných jazykoch, napr. v slovanských, románskych a pod. Podľa frekvenčného slovníka slovenčiny je v našej publicistike viac ako dvadsať percent slov a výrazov cudzieho pôvodu. Najväčšia časť prevzatých slov má grécko-latinský základ. Niektoré bežne používame, ani si ich cudzí pôvod neuvedomujeme. Pre niektoré cudzie slová nemáme slovenské ekvivalenty, t.j. slovenské rovnocenné výrazy, napr. politika, telefón. No máme aj veľa takých cudzích slov, ktoré môžeme nahradiť domácimi slovami. Prevzaté slová sa obvykle používajú v odbornom vyjadrovaní, domáce slová v populárnejších výkladoch a v hovorovom štýle. Najviac cudzích prvkov preberáme do slovenčiny prostredníctvom vedeckého a publicistického štýlu, menej prostredníctvom administratívneho štýlu a poézie, skoro nijaké prostredníctvom hovorového štýlu.

Používanie slov cudzieho pôvodu vo vojvodinskom prostredí vyplýva predovšetkým z kontaktu slovenčiny so srbčinou. V poslednom období situácia sa podstatne zmenila v smere používania týchto slov (inak sa používa na Slovensku a inak v našom prostredí) a to vďaka tomu, že sa organizujú rozličné jazykové rubriky v tlači, v rozhlase, prednášky, semináre.

Pre každého človeka neodmysliteľnou pomôckou sú slovníky cudzích slov. Oboznamujú používateľa stručne a výstižne s ich významom, výslovnosťou a údajmi o ich pôvode.

LITERATÚRA

- Buchtelová, Ružena et al. 2005. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: SPN.
- Horecký, Ján et al. 1989. *Dynamika slovnéj zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- Horecký, Ján. 1991. „O preberaní slov z latinčiny“. *Kultúra slova* 25 (7): 225–228.
- Ivanová-Šalingová, Mária-Maníková, Zuzana. 1979. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: SPN.
- Kačala, Ján et al. 1987. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Kačala, Ján. 1989. „Zdomáčovanie slov v oblasti hláskoslovía“. *Kultúra slova* 23 (8): 263–269.

- Klajn, Ivan, Šipka, Milan. 2007. *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- Makišová, Anna. 2008. „Slová cudzieho pôvodu v týždenníku Hlas ľudu”. In: *Slovakistický zborník*. vol. 3: 58–65.
- Mistrík, Jozef. 1985. *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Peciar, Štefan et al. 1959–1968. *Slovník slovenského jazyka I–VI*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Rísová, Eva. 1989. „Sémantické posuny prevzatých slov”. *Kultúra slova* 23 (7): 237–243.

Ana J. Makišova

WORDS OF FOREIGN ORIGIN IN THE ORAL DISCOURSE OF VOJVODINIAN SLOVAKS

Summary

The research presented in the paper focuses on the words of foreign origin in the oral discourse of Vojvodinian Slovaks. Every language increases its lexical fund not only through word formation but also through the adoption of words from other languages. The Slovak language has been using the common Old Greek and Latin lexical fund for decades. In the same manner, French words have become part of the Slovak language and lately the English language has been a rich source. The frequency of foreign words depends on the level of education of communication participants. Our research has shown that the Serbian language also exerts a significant influence on the oral discourse of Vojvodinian Slovaks. Some communication participants were noted to have a dialect of the Central Slovak type.

Key words: Latin words, Old Greek words, Slovak language, Serbian language.